

Залежно від становища, яке займають суб'єкти виховання в соціально-політичній системі суспільства, а також від наявності в їх структурі адміністративного апарату розрізняють такі їх види: офіційні і неофіційні, формальні і неформальні. До офіційних суб'єктів системи організації правовиховним процесом належать: органи державної влади та їх посадовці, у тому числі зарубіжних країн; міжнародні організації; освітні установи, незалежно від форм власності; засоби масової інформації, у статутному капіталі яких присутня частка державної або муніципальної власності, та ін. До неофіційних суб'єктів системи правовиховного процесу можна віднести релігійні організації (конфесії); соціально-демографічні групи (нація, клас, соціальні прошарки тощо); колективи (сім'я, трудовий колектив та ін.); громадських лідерів; різноманітні недержавні засоби масової інформації тощо.

Організація ефективного правового виховання в сучасному суспільстві припускає визначення основних правовиховних заходів та послідовності їх здійснення.

Аналіз наукової літератури, присвяченої проблемам формування правосвідомості і правової культури, а також вивчення досвіду правового виховання в нашій та інших країнах дає змогу виділити основні етапи та напрями (завдання) організації правовиховної роботи, послідовне здійснення яких має забезпечити формування необхідного рівня правосвідомості та правової культури населення.

Основними етапами організації правового виховання в сучасному суспільстві є: аналіз стану правовиховної роботи в суспільстві та оцінювання її ефективності; розроблення на основі цього аналізу поточних та перспективних планів (програм); організація практичної реалізації прийнятих планів (програм); соціальний контроль за ефективністю правовиховної роботи.

У процесі організації правовиховної роботи важливе місце посідають також такі напрями, як координація діяльності державних органів і громадських організацій у сфері правового виховання; інформаційне забезпечення правовиховного процесу; методичне забезпечення правовиховної діяльності; узагальнення і поширення позитивного досвіду роботи з правового виховання та ін.

О. П. Дзьобань, доктор філософських наук, професор
Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого

ПРАВОВА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ТА ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ: ДО ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ

Особливість правової соціалізації особистості зумовлена цільовим змістом даного процесу, що виражається в залученні людини до правових норм, цін-

ностей правової культури, нарешті, до свідомої соціально-правової активної діяльності, що є універсальним способом удосконалення соціального середовища та одночасно формування особистості.

Разом з тим процес правової соціалізації прямо залежить від національно-історичних умов розвитку кожної держави: як і яким чином у ньому діють економіко-соціальні, демографічні, політико-правові інститути, тобто яким чином організуються суспільні відносини, що детермінують процес соціалізації. Саме від цього залежатимуть процес правової соціалізації у суспільстві, його інтенсивність і характер, особливо відносно молодого покоління. Правова соціалізація припускає певну спадкоємність, що передбачає більш-менш усталену процедуру засвоєння суб'єктом правових цінностей, правових норм і традицій. У перебігу історичного розвитку суб'єкти, що формуються під впливом раніше сформованих настанов, можуть збагачувати свій правовий досвід, кардинально змінювати усталені стереотипи правової поведінки.

Осмыслити процес правової соціалізації неможливо без аналізу його трьох складових. По-перше, це передумови, що становлять сутність будь-якої життєдіяльності людей — конкретно-історичні та соціально-правові умови життя суспільства; по-друге — їхня діяльність, за допомогою якої вони змінюють соціальне середовище; по-третє — правове виховання, за допомогою якого формуються соціально-правові орієнтири поведінки. Конгломерат цих складових за своєю сутністю є системоутворюючим принципом, на основі якого можна аналізувати сутність, структуру та механізм процесу правової соціалізації людини.

Наша увага в даному контексті концентрується саме на останній складовій правової соціалізації. Поза вихованням не може бути й реального процесу соціалізації, оскільки саме категорія «виховання» дозволяє найбільш предметно, цілеспрямовано та глибоко проаналізувати різноманітні соціальні явища, у тому числі процес формування і соціалізації особистості.

Таким чином, правове виховання є істотною і невід'ємною частиною процесу правової соціалізації індивіда, особливо на початкових етапах вступу його в активне життя суспільства. Загальновідомо, що мета правового виховання — формування системи знань, переконань, мотивів та звичок соціально активної поведінки у межах правового поля. Одержані знання допомагають індивідові формувати ціннісні орієнтації, соціально-правову настанову. Крім цього, вони відіграють важливу роль у впорядкуванні свідомої діяльності людей, виступають стрижневою основою правосвідомості і в результаті впливають на формування ставлення людини до різних суспільних та правових явищ, визначають її поведінку. Від рівня правового виховання залежать і рівень правової культури особистості, швидкість перетворення соціальної і правової норми в реальність, переведення нормативних вимог у звичку, соціально-активну поведінку. Однак засвоєння системи соціально-правових цінностей і переведення

їх у внутрішню потребу індивіда неможливі без його власних зусиль. Тут потрібне внутрішнє бажання індивіда сприймати ті самі цінності, які культивуються у суспільстві.

Правове виховання сьогодні — єдиний реально дієвий засіб, за допомогою якого уможливлується процес впливу на індивідуальному та груповому рівнях — на соціальне середовище, що визначає правові потреби та орієнтири на мікрорівні, скеровуючи та визначаючи тим самим процеси правової соціалізації, особливо в молодіжному середовищі.

Структура та динаміка правової соціалізації зумовлюються структурою та динамікою суспільного розвитку у взаємозв'язку і взаємовпливі з особистісними властивостями. Належний ступінь розвитку правової культури на всіх її рівнях передбачає формування правосвідомості, розроблення й застосування законів, систему ціннісно-правових орієнтацій, соціалізацію та адаптацію особистості. При цьому процеси правової соціалізації як органічної частини усього соціалізаційного процесу в цілому на сьогодні стають однією з головних умов розвитку та вдосконалення творчого потенціалу сучасного українського суспільства і є одним з найважливіших етапів у духовному оновленні українців, що виражається в активній життєвій позиції людей.

Соціалізація є не просто головним чинником правового виховання, а й виступає одним із найсуттєвіших чинників стабілізації суспільного розвитку. При створенні нової моделі державного і суспільного розвитку її роль виявляється й на рівні перетворень, у процесі створення нових соціальних технологій, які мають органічно інтегрувати у соціокультурний простір. При цьому на кожному новому етапі суспільного розвитку модель соціалізації як головного чинника правового виховання, набуваючи нових якостей, сприяє підйому правової освіченості, правової культури, громадянської активності та відповідальності тощо, тобто по суті суспільному прогресу.

Якісні перетворення в процесі соціалізації полягають у конкретизації суспільної, зокрема правової, практики. Це виявляється у тих способах, якими людство за допомогою своєї предметної діяльності визначає форми власного існування, тобто соціалізація є опосередкованим інструментом культури, яка у свою чергу постає як певний тип людської діяльності, як вираження індивідуальних начал, спроектованих у культурний простір. З точки зору внутрішнього змісту соціалізація включає соціально-психологічний, ціннісно-орієнтаційний та психофізичний потенціали людини. Однак разом з тим обов'язковою умовою функціонування людини як суб'єкта державно-правових відносин є свідомість, воля, інтелект та ін. Усі ці елементи соціалізації в сукупності утворюють найважливіші умови самореалізації особистості і як наслідок, включення її у загальні інтеграційні процеси, в результаті яких і виникає єдиний універсальний феномен правової культури.